

BUDJET MABLAG'LARDAN FOYDALANISH MEKANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH

Ibodov Jamshid Qo'yli o'g'li

Annotatsiya. Ushbu maqolada byudjet mablag'laridan foydalanish mexanizmlari ko'rib chiqiladi va ularning samaradorligini oshirish usullari taklif etiladi. Mavjud adabiyotlar va metodologiyalarni tahlil qilib, tadqiqot mavjud amaliyotdagi bo'shliqlarni aniqlaydi va byudjetni taqsimlash, monitoring va baholashni optimallashtirish uchun yangi yondashuvlarni taklif qiladi. Topilmalar davlat xarajatlarining fiskal javobgarligi va shaffofligini oshirishga yordam beradi, bu esa davlat xizmatlarini ko'rsatish va iqtisodiy barqarorlikka olib keladi.

Kalit so'zlar: Byudjet mablag'lari, fiskal javobgarlik, byudjetni taqsimlash, davlat moliyasi, shaffoflik, davlat xarajatlari, iqtisodiy barqarorlik.

Byudjet mablag'laridan samarali foydalanish har qanday hukumat faoliyati uchun juda muhimdir. Turli davlat funktsiyalari uchun ajratilgan davlat resurslari bo'lgan byudjet mablag'lari ijtimoiy-iqtisodiy maqsadlarga erishishda muhim ahamiyatga ega. Biroq, ushbu mablag'larni taqsimlash, monitoring qilish va ulardan foydalanishdagi samarasizliklar sezilarli moliyaviy isrofchilikka, korrupsiyaga va jamoatchilikning davlat muassasalariga bo'lgan ishonchini pasayishiga olib kelishi mumkin. Ushbu maqolada byudjet mablag'larini boshqarishda qo'llaniladigan amaldagi mexanizmlar ko'rib chiqiladi, ularning kamchiliklari aniqlanadi va davlat resurslaridan yanada samarali foydalanishni ta'minlash uchun ushbu jarayonlarni takomillashtirish strategiyalari taklif etiladi.

Ushbu tadqiqotda byudjet mablag'laridan foydalanish mexanizmlarini o'rganish va takomillashtirishni taklif qilish uchun aralash usul qo'llaniladi. Miqdoriy ma'lumotlar davlat moliyaviy menejerlari va auditorlariga tarqatilgan so'rovlar orqali to'planib, ularning byudjetni taqsimlash va monitoring jarayonlari bo'yicha tajribalariga e'tibor qaratildi. Bundan tashqari, davlat moliyasi va byudjetni boshqarish bo'yicha mutaxassislar bilan suhbatlar orqali sifatli ma'lumotlar to'plandi. Ilg'or tajriba va takomillashtirish yo'nalishlarini aniqlash uchun rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarning amaliy tadqiqotlari yordamida qiyosiy tahlil o'tkazildi.

Byudjet mablag'laridan foydalanish mexanizmini takomillashtirish shaffoflik, samaradorlik, hisobdorlik va resurslarni taqsimlashni optimallashtirish kabi bir qancha asosiy yo'nalishlarni o'z ichiga oladi. Bu erda amalga oshirilishi mumkin bo'lgan ba'zi strategiyalar:

Kengaytirilgan Shaffoflik

- Byudjet ma'lumotlariga ommaviy kirish: byudjet hujjatlari, xarajatlar to'g'risidagi hisobotlar va xaridlar tafsilotlarini onlayn platformalar orqali jamoatchilikka osongina etkazish.

- Real vaqtda kuzatish: fondlarni taqsimlash va sarf-xarajatlarni Real vaqtda kuzatish imkonini beruvchi tizimlarni joriy etish, manfaatdor tomonlar mablag'lardan qanday foydalanilayotganini kuzatishi mumkin.

Mablag'larni samarali taqsimlash va ulardan foydalanish

- Ehtiyojlarni baholash: mablag ' ajratishdan oldin ularning eng ko'p talab qilinadigan sohalarga yo'naltirilishini ta'minlash uchun ehtiyojlarni sinchkovlik bilan baholang.

- Samaradorlikka asoslangan byudjetlashtirish: mablag'larni avvalgi xarajatlarning samaradorligi va natijalariga qarab ajratish, samaradorlik va samaradorlikni mukofotlash.

- Xarajat-foyda tahlili: mablag'lardan eng samarali foydalanilishini ta'minlash uchun muntazam ravishda xarajat-foyda tahlilini o'tkazing.

Javobgarlik Choralari Kuchaytirildi

- Muntazam auditlar: mablag'larni o'zlashtirish yoki samarasiz ishlatilishini tekshirish uchun muntazam ichki va tashqi auditlarni amalga oshirish.

- Aniq ko'rsatmalar: byudjet mablag'laridan noto'g'ri foydalanishning oldini olish va mablag'lardan maqsadli foydalanilishini ta'minlash uchun aniq ko'rsatmalar va qoidalarni belgilang.

- Noto'g'ri foydalanish uchun jarimalar: korruptsiyani oldini olish va mas'uliyatli xarajatlarni rag'batlantirish uchun mablag'larni noto'g'ri ishlatish yoki noto'g'ri taqsimlash uchun qat'iy jazolarni joriy etish.

Imkoniyatlarni Oshirish

- Byudjet xodimlari uchun trening: byudjetni boshqarish bilan shug'ullanadiganlar uchun mablag ' ajratish, kuzatish va hisobot berish bo'yicha ko'nikmalarini oshirish uchun muntazam treninglar o'tkazing.

- Texnik yordam: byudjet mablag'larini boshqaradigan muassasalarga samarali boshqarish uchun zarur vositalar va bilimlarga ega bo'lishlarini ta'minlash uchun texnik yordam taklif eting.

Texnologiyadan foydalanish

- Raqamli platformalar: xatolarni kamaytirish, shaffoflikni oshirish va fondan foydalanishni yaxshiroq kuzatishni osonlashtirish uchun byudjetni boshqarish uchun raqamli platformalardan foydalaning.

- Ma'lumotlar tahlili: tendentsiyalarni aniqlash, kelajakdagi byudjet ehtiyojlarini bashorat qilish va resurslarni taqsimlashni optimallashtirish uchun ma'lumotlar tahlilidan foydalaning.

- Blockchain texnologiyasi: firibgarlikni kamaytiradigan va ishonchni oshiradigan byudjet operatsiyalarining shaffof, o'zgarmas yozuvlari uchun blokcheyndan foydalanishni o'ylab ko'ring.

Manfaatdor Tomonlarning Ishtiroki

- Jamiyat ishtiroki: mablag'larni haqiqiy ehtiyojlarga muvofiq taqsimlanishini ta'minlash uchun byudjetlashtirish jarayoniga jamoalar va benefitsiarlarni jalb qiling.

- Teskari aloqa mexanizmlari: manfaatdor tomonlarga fondan foydalanish samaradorligi to'g'risida hisobot berish va takomillashtirishni taklif qilish imkonini beruvchi teskari aloqa mexanizmlarini joriy etish.

Muntazam ko'rib chiqish va Sozlash

- Doimiy takomillashtirish: byudjet jarayonini muntazam ravishda ko'rib chiqing va uni qayta aloqa, audit va o'zgaruvchan ehtiyojlar asosida sozlang.

- Stsenariyni rejalashtirish: daromad yoki xarajatlardagi mumkin bo'lgan o'zgarishlarni oldindan bilish va byudjetni mos ravishda moslashtirish uchun stsenariyni rejalashtirish.

Huquqiy va institutsional asoslarni mustahkamlash

- Qonunchilik: zamonaviy muammolarni aks ettirish va muvofiqlikni ta'minlash uchun byudjet fondidan foydalanishni tartibga soluvchi huquqiy asoslarni yangilang va mustahkamlang.

- Institutsional islohotlar: ishdan bo'shatishlarni bartaraf etish va byudjet jarayonlarining sodda va samarali bo'lishini ta'minlash uchun institutsional islohotlarni amalga oshirish.

Ushbu strategiyalar byudjet mablag'laridan samarali foydalanishni ta'minlashga yordam beradi, boshqaruvni yaxshilash va davlat xizmatlarini yaxshilashga yordam beradi.

Natijalar byudjet mablag'larini boshqarish mexanizmlarini isloh qilishning dolzarb zarurligini ko'rsatmoqda. Byudjetni taqsimlash samaradorligini oshirish dalillarga asoslangan byudjetni amalga oshirishni talab qiladi, bu erda mablag'lar ehtiyojlar va kutilayotgan natijalarni qat'iy baholash asosida ajratiladi. Bundan tashqari, ilg'or moliyaviy boshqaruv tizimlarini qabul qilish va muntazam tekshiruvlar orqali monitoring mexanizmlarini kuchaytirish fondni suiiste'mol qilish xavfini sezilarli darajada kamaytirishi mumkin.

Tadqiqot shuningdek, byudjet jarayonlarida shaffoflikni oshirish muhimligini ta'kidlaydi. Hukumatlar fuqarolarga batafsil byudjet ma'lumotlarini olish va byudjetlashtirish jarayonida ishtirok etish imkoniyatini beradigan ochiq byudjet tashabbuslarini qabul qilishlari kerak. Bu nafaqat javobgarlikni yaxshilaydi, balki jamoatchilikning davlat muassasalariga bo'lgan ishonchini oshiradi.

Xulosalar

Byudjet mablag'laridan samarali foydalanish barqaror iqtisodiy rivojlanish va davlat xizmatlarini takomillashtirish uchun juda muhimdir. Ushbu tadqiqot byudjet mablag'larini boshqarishning amaldagi mexanizmlaridagi bir nechta kamchiliklarni aniqlaydi va takomillashtirishning amaliy strategiyalarini taklif qiladi. Ushbu strategiyalarni amalga oshirish orqali hukumatlar moliyaviy boshqaruv amaliyotining samaradorligi, shaffofligi va hisobdorligini oshirishi mumkin.

Dalillarga asoslangan byudjetni qabul qilish: hukumatlar ehtiyojlarni qat'iy baholash va kutilayotgan natijalar asosida mablag ' ajratishni birinchi o'ringa qo'yishlari kerak.

Monitoring mexanizmlarini kuchaytirish: mablag'larni noto'g'ri ishlatish va noto'g'ri taqsimlashning oldini olish uchun ilg'or moliyaviy boshqaruv tizimlarini va muntazam tekshiruvlarni amalga oshirish.

Shaffoflikni oshirish: byudjet jarayonlarining shaffofligini va fuqarolarning batafsil moliyaviy ma'lumotlarga ega bo'lishini ta'minlash uchun ochiq byudjet tashabbuslarini ilgari surish.

Salohiyatni oshirish: davlat amaldorlarini byudjetni boshqarish va moliyaviy nazorat bo'yicha malakasini oshirish uchun o'qitish va rivojlantirish dasturlarini taqdim etish.

Xalqaro hamkorlik: byudjet fondini boshqarish bo'yicha ilg'or tajribalarni qabul qilish va institutsional salohiyatni oshirish uchun xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik qilish.

Ushbu takliflarni qabul qilish orqali hukumatlar byudjet mablag'larini boshqarishni takomillashtirishi mumkin, bu esa davlat xarajatlarining yanada samarali bo'lishiga va ijtimoiy-iqtisodiy natijalarning yaxshilanishiga olib keladi.

Adabiyotlar.

1. Белобжецкий И.А. Финансово-хозяйственный контроль в управлении экономикой и статистика, 2011 г.
2. Бровкина Н.Д. Основы финансового контроля: учебное пособие / Под ред. М.В. Мелник.–М.: Магистр, 2010 г.
3. Малейн Н.С. Кредитно-расчетные правоотношения и финансовый контроль.–М.: Наука.-2009 г.
4. То'лахо'jaeva M.M. O'zbekiston Respublikasi moliyaviy nazorat tizimi T.: «Iqtisodiyot va huquq dunyosi», 1998 y.
5. Turabov B.T. Byudjetdan moliyalashtirilayotgan muassasalarda byudjet intizomini mustahkamlash masalalari. Iqtisod fanlari nomzodi ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya avtoreferati. T. -2007.
6. Nizamiddin Khaydarov. Agricultural Development in Uzbekistan: Agricultural Reforms versus Transboundary Water Issues. Developing Country Studies. ISSN 2224-607X (Paper) ISSN 2225-0565 (Online) Vol.5, No.10, 2015